

امر به معروف و نهی از منگی در نگاه حضرت زهرا سلام الله علیها

حضرت فاطمه سلام الله علیها در روایتی شریف فرمودند: فَرَضَ اللَّهُ... الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ مَصْلِحَةً لِلْعَامَّةِ.

ترجمه: خداوند امر به معروف را برای اصلاح توده مردم، واجب ساخت¹.

واجبات و مستحبات و اموری که از جهت عقل و شرع، نیکو هستند، موجب اصلاح افراد جامعه می‌شوند؛ هر فردی که آنها را در زندگی فردی خود پیاده کند، به صلاح و سعادت نزدیک می‌شود؛ اما آیا اصلاح فرد لزوماً منجر به خوشبختی او می‌شود؟ جواب این است که ممکن است لزوماً این گونه نباشد. ممکن است فرد به سمت اصلاح برود، اما فسادِ غلبه یافته و سریان یافته در اجتماع به او نیز سرایت کند و او را نیز به فساد مبتلا کند. دقیقاً چیزی شبیه به بیماری‌های مسری است؛ در این بیماری‌ها اگر فرد فقط به فکر بیمار نشدن خود باشد معلوم نیست قطعاً و لزوماً سالم بماند، بلکه اگر به فکر سلامت اطرافیان خود نباشد ممکن است با ابتلاء اطرافیان، او نیز بیمار شود. در چنین شرایطی، این فرد اگر افرادی از جامعه را ببیند که امور مربوط به بیماری مسری را رعایت نمی‌کنند قطعاً آنها را دعوت به رعایت می‌کند. نمونه این مطلب را در ایام شیوع بیماری کرونا دیدیم که اگر جامعه، رعایت مسائل بهداشتی را نمی‌کرد، هر قدر هم افراد رعایت می‌کردند، ممکن بود افراد گرفتار شوند و بالعکس، اگر فردی رعایت مسائل بهداشتی را نمی‌نمود، همه مردم از دست او می‌رنجیدند و با عتاب، وی را امر به رعایت مسائل بهداشتی می‌نمودند؛ زیرا آنها همه مردم می‌دانستند که سرنوشت همه افراد اجتماع به یکدیگر گره خورده و جامعه می‌تواند فرد را مبتلا کند و بالعکس، فرد نیز می‌تواند جامعه‌ای را مبتلا نماید.

درباره معروف و منکر نیز چنین قاعده‌ای برقرار است. اگر انسان‌ها فقط به طور فردی به رعایت دستورات دین بپردازند، ممکن است به صلاح برسند، اما لزوماً چنین نیست، بلکه امکان دارد در مقابل فساد اجتماع دوام

¹ کتاب من لا یحضره الفقیه: ج ۳ ص ۵۶۸ ص ۴۹۴۰

نیاورند و با وجود تلاش برای اصلاح خود، کم بیاورند و آنها نیز پس از مدتی به فسادکشیده شوند. در اینجا دین راهکاری قرارداده تا علاوه بر اصلاح فرد به وسیله دستورات دین، اجتماع نیز اصلاح شود و این دستورات به بقیه اجتماع نیز سریان یابد. راهکار دین در اینجا، امر به معروف و نهی از منکر است. پس باید با امر به معروف و نهی از منکر، تمام جامعه را دعوت به انجام دستورات دین نمود. به عبارت دیگر خداوند، امر به معروف و نهی از منکر را قرار داده تا انجام دستورات دین از آحاد و افراد، به کل جامعه سرایت پیدا کند و کل جامعه را اصلاح کند. پس امر به معروف و نهی از منکر در حقیقت، تبدیل فرد به جمع است. اینجاست که روایتی که تمام واجبات را در مقابل امر به معروف و نهی از منکر، مانند قطره ای در مقابل دریا می داند، تفسیر می شود؛ «و ما أعمال البرِّ کلها و الجهاد فی سبیل الله عند الأمر بالمعروف و النهی عن المنکر أَلَّا کنفثه فی بحرٍ لُجی» (نهج البلاغه/ حکمت 374) البته کلمه «نفثه» به اشتباه، قره ترجمه می شود؛ عرب به نخ می گوید که تر شده، به تری آن نخ، نفثه می گوید. البته نفثه به آب دهان نیز گفته می شود. اما خیلی تفاوتی نمی کند که نفثه را قطره معنا کنیم یا تری نخ یا آب دهان؛ آنچه مهم است نشان دادن عظمت این دو فریضه نسبت به فریضه های دیگر است. در حقیقت تا وقتی بقیه واجبات هستند، تک تک افراد، مانند قطراتی، به انجام دستورات دین می پردازند، اما وقتی امر به معروف و نهی از منکر اجرا شود، قطرات انسان ها به یکدیگر می پیوندند و دریا را تشکیل می دهند.

اجتماع از جهتی دیگر نیز شبیه به ساختمان بدن است. شاید بتوان گفت اجتماع، ترکیبی نزدیک به ترکیب ارگانیک دارد و فساد اجزاء می تواند به فساد دیگر اجزاء و سپس فساد کل بدن بیانجامد. به همین دلیل خداوند امر به معروف و نهی از منکر را قرار داده تا کل بدن اجتماع از فساد، دور شود و به صلاح و سعادت کشیده شود.

سعدی شاعر فارسی چه زیبا سروده که:

بنی آدم اعضای یک پیکرند/ که در آفرینش ز یک گوهرند

چو عضوی به درد آورد روزگار/ دگر عضوها را نماند قرار

جامعه سالم و ایده آل، مانند بدن سالم است. اگر عضوی از بدن آسیب ببیند تمام اعضا تمرکز خاصی بر روی آن عضو خواهند داشت تا آن را اصلاح کنند؛ مثلاً اگر معده در هضم غذا ضعف داشته باشد، بقیه اعضا کمک می کنند تا خون بیشتری به معده برسد تا معده بتواند هضم غذا را بهتر انجام دهد؛ البته در چنین مواردی با درمان اصولی باید کاری کرد تا معده تقویت شود، اما تا زمانی که معده تقویت نشده، همه اعضا به واسطه ادراکی که خداوند در طبیعت بدن نهاده، می فهمند که باید به تقویت عضو ضعیف پردازند. گویی اعضا همگی می دانند که آسیب به عضو مذکور، آسیب به کل بدن و آسیب به تک تک آنهاست.

جامعه نیز باید چنین باشد؛ اگر عضوی از جامعه دچار بلیه ای باشد بقیه اعضا باید با خیرخواهی به کمک او بیایند. در غیر این صورت، تک تک اعضای دیگر و در نتیجه کل جامعه دچار آسیب خواهند شد و افراد سالم نیز از آفت مصون نخواهند بود.